Aleviler, Sınırlar, Olanaklar

written by Sehergül Çalış | 31 Aralık 2022

Siyasi gündemimizde çöp kutularının yepisyeni kalma hakkının ve ATM'lerin kendini gerçekleştirmesinin özsavunma, direniş ve adaletten fazla yer bulduğu bir Aralık ayındayız. Yine. Şahit olduklarımıza bir de devletin gözüyle bakmamız, düzen olmasa nic'olurdu halimiz diye düşünmemiz bekleniyor. Yine. Çeperlerine sürüldüğümüz tarihimizi iyice bulanıklaştırmamız gerek, geçmişimizi şimdiden koparmalı, inşa ettiğimiz ve zamanın sınavından geçirdiğimiz pratiklerimizi zinhar uygulamaya kalkmamalıyız. Yine.

Ben bunları değil, yeni'leri ve yeniden'leri konuşalım istiyorum. Yine'lerin ne denli akışkan olduğunu da görürüz belki.

Önce beraber Maraş'ı hatırlayalım mı? 19 Aralık 1978 gecesi başlayan pogromda ülkücüler – resmi rakamlara göre – onlarca Alevi'yi, Kürt'ü ve solcuyu öldürdü, yüzlerce kişiyi yaraladı, evleri ve dükkanları yağmaladı. Vahşete liderlik edenler arasında Susurlukçular, Kemal Türkler'in katili ve Bahçelievler Katliamı'nın failleri de vardı.

Fakat devletin yaşananlara dair farklı bir yorumu vardı: Maraş'ı solcular karıştırmıştı. Maraş "olayları" bir sağ – sol çatışmasından ibaretti. Zincirliler olarak bilinen 12 devrimci bir yıla yakın süreyle işkence altında bu iddiayı doğrulamaya zorlandı, dördü yaşamını yitirdi. 1980 yılında Adana Sıkıyönetim Mahkemesinde başlayan Maraş davasında dosyalar hâlâ devlet sırrı olduğu gerekçesiyle halka yahut dava avukatlarına açılmıyor. Bu öyle bir dava ki, failler de onlara karşı direnişe geçenler de sanık!

Maraş'ta devletin gerektiğinde olanca şiddetiyle zorlayabileceği ahlaki ve örgütsel sınırları gözlemledi. Aynı zamanda karşısına dikilebilecek toplumsal gücün yaslandığı iradenin boyutlarını da gördü. Jandarma tarafından elindeki sınırlı savunma kaynağına el konmasına rağmen bir kişinin bir

mahalleyi bir tüfekle koruduğu, binlerce kişinin birkaç kişinin organizasyonuyla güvenliğe kavuşturulduğu, kurtulanların boyun eğmediği yerdir Maraş.

Maraş'ın yaftalara, dayatılana, propagandaya, sıra sıra dizilen iktidar ortaklarına direndiğini unutmamak ve bu direnişi hatırlamak gerek. Özellikle de Aleviler yazıkçılıkla ve ilanihaye ezilmişlik anlatısıyla içeriden ve dışarıdan kuşatılmışken direnişi hep hatırda tutmak gerek.

Tanınma siyaseti, tanımlama şiddeti

Aktörlerini döndüre çevire, yıka yarata kullanmayı pek seven devletimiz Maraş katliamının bir numaralı sanığını yıllar sonra Alevi açılımının tam ortasına yerleştirmeyi de ihmal etmedi. Süreklilik esas. Ökkeş Şendiller (Kenger) 2008'de TRT'de tekrar karşımıza çıktı ve Maraş'ı kimin "karıştırdığını" açıklayıverdi: Hrant Dink ve arkadaşları. Ardından katliamın "kurbanı" olarak AKP'nin 2009 yılında düzenlediği Alevi Çalıştaylarına dahi davet edildi.

Çalıştaylar önemli çünkü meyvelerinden sadece Alevileri değil tüm toplumsal muhalefeti zehirleyecek ağaçlar yetiştirildi. Devletin tanımlarına ve tasnifine uygun politik muhatapların gerekirse yoktan var edileceği, kendinde ısrarcı olanlarınsa yok edileceği kibarca ve kamusal bir diyalog zemininde belirtildi. Günahların üslup ve münazaracılık şelalesinde paklanmayacağını bilenler için yeni bir haber değildi bu elbette.

Alevi Açılımı ve Çalıştayları Aleviler ve devlet ilişkileri açısından yeni bir dönemi imliyordu. Devlet Alevileri görmezden gelmeye son vermişti. Toplantılara katılacak kişi ve kurumlar açıklandığında ise tanınma siyasetinin AKP'nin elinde nasıl bir şiddet ve baskı aracına dönüştüğüne şahit olduk.

Apaçık belliydi ki bir Alevi tanımı yapılmış, Alevi hareketine sınırlar çizilmiş, devletin eleğinde kalanlarsa oturumlara davet edilmemişti. Diyanet ve ilahiyat fakültelerinin söz hakkı Alevilerden katbekat fazlaydı.

Aylar süren oturumlar boyunca uzun uzadıya Alevilerin kim olduğu ve Aleviliğin ne olduğu tartışılmış, Türk-İslamcı çizgisiyle bilinen Cem Vakfı dışında çoğu Alevi örgütü oturumlara katılmayı reddettiğinden Diyanet, Sünni ilahiyatçılar ve Alevi olmayan aktörlerle ideal Alevi vatandaş kriterleri belirlenmişti.

Özetle, devlet diyordu ki, Aleviler özünü kaybetmiş, geleneğinden sapmış, bu nedenle tehlikeli ideolojilerin ve örgütlerin eline düşmüştür. Aleviler özlerine dönmeli ve Türklerin İslam'a getirdiği yorumun temsilcileri olmayı sürdürmelidir. Alevi hareketi kendi içindeki "Ali'sizleri" ayıklamalı, devletin bütünlüğüne zarar verebilecek politik pozisyonlardan kaçınmalıdır. Ancak bu şartlar sağlandığında devletle bir muhataplık ilişkisi kurulabilecektir. Bu şartlar muhakkak sağlanacaktır –muhakkak ki devlet herkesi ve her şeyi eleğinden geçecek boyuta indirgemeyi bilir. En Alevi odur, en iyi Alevi'yi yaratacak da odur.

Şartlı da olsa devlet onayını almak Alevi hareketinin yıllarca sürdürdüğü tanınma siyaseti açısından bir kazanım olarak haneye yazıldı. Öte yandan Alevi hareketinin bazı örgütlerinin isabetle belirttiği gibi, çalıştayın final raporu yayınlandığında nihayet devletin radarına girmenin yıkıcılığıyla baş başa kalındı. Devlet – Alevi ilişkilerinin dönüşmesi hedeflenirken Aleviliğin Sünniliği konsolide edecek bir kurmaca-kimlik olarak tasarlanışını izliyoruz hala.

Alevi hareketinin bu kurguda kendi referans noktalarını, kimliğini, siyasetini, dinselliğini koruması için en çok arzuladığı şeyden vazgeçmesi gerekecek: Devlet tarafından tanınmak.

Teoride tanınma siyasetinin ideal kazanımı resmi bir kabul ve açık bir diyalog.[1] Gelgelelim bu kazanımlar adil ve eşitlikçi bir siyaset güden tarafların müzakeresiyle ve/veya ortak mücadelesiyle

elde edilebilir ancak. Alevi Çalıştaylarıyla başlayan ise bir diyalog değil, dikte. 2022 yılında Alevi hareketiyle geçilen her temasta, arsızlıkta yeni zirveler yoklayan bir dikte üstelik.

Şahkulu Dergâhına ziyareti sırasında iktidarın buyurganlığını ve sınırsızlığını hatırlayalım: Misafir olarak bulunduğu dergâhın başkanına söz verilmediği gibi kendisiyle görüşülmemiş, başka illerdeki cemevlerinin temel atma töreni yapılmış ve Alevi-Bektaşi Kültür ve Cemevi Başkanlığı kurulacağını tebliğ etmiştir (böylelikle devlet artık hiçbir Alevi mekânında misafir olmayacaktır). Dergâh başkanı ise önceki ziyaretlerde yaşanan "aksiliklere" dikkat çekerek kendilerinin Atatürk – Hacı Bektaş Veli – Hz. Ali resimlerini indirtmediğini memnuniyetle vurgulamıştır.

Çalıştaylarda belirlenen tanınma şartları elbette ki Aleviler tarafından kabul edilmedi. Yeni bir direniş stratejisi devreye kondu. Devletin sınıflandırma ve kimliklendirme şiddetine karşı koymayı amaçlayan Alevi hareketleri kendilerini tanımlamayı reddetti. Son yıllarda Alevi Vakıfları Federasyonu çevresi hariç Aleviliği tanımlamama taktiğinin izlenmesi ve örgütlerin birbiriyle ortak talepler çerçevesinde dayanışması sayesinde nihayetinde birlik sağlandı denebilir. Ama ne pahasına?

Ne olduğumuzdan çok ne olmadığımızla çiziyoruz kimliğimizin sınırlarını. Birliğimizi, dahil ettiklerimizden ziyade hariç tuttuklarımıza borçluyuz.

Yetmiş iki millete bir bakan Alevi, örneğin, ülkücü olabilir mi? Komşusunun aşkına, hakkına, dayanışmasına saldıranlara meşruiyet zemini verebilir mi? Kadın düşmanı bir zihniyete razı gelebilir mi? Birlik ve tanınma uğruna siyasetsizlik tercih edilirse evet.

İktidarın makbul aktörleriyle makbul sınırlarda makul bir düzen kurduğunuzda gerçekten çok semboller ve performanslar kalır elinizde. Madımak'ı anar fakat onu hatırlamak için bir bilim müzesine razı gelirsiniz. İlim de bir Alevi değeri olduğuna göre failsiz bir "olay"ı toplumun birliğini sarsmadan hatırlamak için bu kadarı yeterlidir.

Eşit yurttaşlıkta ortaklaşmak

Bir diğer direniş stratejisi de eşit yurttaşlık talebinin en görünür gündem olarak belirlenmesi oldu: Laik bir Türkiye'de Aleviler eşit vatandaşlar olarak yeniden dağıtımdan eşit pay alacaklar – toplumun geniş kesimlerinden de destek gören makul bir talep.

Fakat bir sorun var. Aleviler her ne kadar seküler CHP'liler oldukları varsayımından faydalansa da devletçi refleksleri güçlü olanlar hem sayı hem sermaye bakımından ağır basıyor. Aleviliği İslam içinde görmeyenlere devletin diliyle "Ali'siz" yakıştırması yapacak kadar hizaya gelmiş bir çoğunluğun tahayyül ettiği laiklik ve eşit yurttaşlıkla, dinden özgür yaşamak isteyen yurttaşlarınki bir olamıyor.

Üstüne üstlük, dinselliğiyle siyasallığını birbirinden ayrılması güç biçimde kurumsallaştırdı Alevi hareketi. Cemevi başkanları çoğunlukla dedeler yahut dedelik yapmadığını iddia edip dinsellikten iktidar devşiren sermayedar Alevi soylular.

Devletin diğer hizasına Maraş'tan da aşinayız: Aleviler kimlerle muhabbet ettiğini gözetmeli, duyduğu her derde ortak olmamalı, Aleviliği iktidarın sınırlarından aman ha taşırmamalı. Japon Alevi olabilir, Arjantinli Alevi olabilir, Türk Alevisi pek güzel olur, ancak Kürt Alevisi bir güvenlik meselesidir. Dersim Alevisi başa beladır. Arap Alevisi Suriye'deyse düşman, Türkiye'deyse göz hapsindedir. Sosyalist Alevi, lubun Alevi, trans Alevi, kadın Alevi, Roboski'nin hesabını soran Alevi… Bunlar hep sorundur.

Sadece devlet için değil, Alevi hareketi içinde de çıkıntılık yapıp birliğe zarar verdikleri için. Bazen cenazelerini getirdikleri için bazen de farklı oldukları için – Abdalların her sene Hacıbektaş'ta

yaşadıkları malumunuz.[2]

Tanınma siyaseti diyalog ve kabul uğruna çoğunluktan ayırt edilemeyecek noktaya dek topluluğun/kimliğin sınırlarının geçirgenleşmesi ihtimalini barındırdığı gibi, eşitlik siyaseti de hakları için mücadele eden kimliğin devletçe törpülenip aynılaştırılmasına neden olabiliyor.

Bu iki siyasete de baskıya ve şiddete direnmek için başvuran Alevi hareketinin yüzleşmesi gereken bir hakikat var: Alevi hareketi siyasetsiz bir politik doğrultuda yalpalıyor. Kendi dinselliğini devletin tanımı ve siyasetine uydurabilmek için çabaladıkça kendi içine yazıkçı bir Alevilik anlatısını feryatlarla yineleyip duruyor: mağdur, ezilen, hiç eşit olmamış ve asla olamayacak Aleviler. Daha fenası, hiç direnmemiş Aleviler. Yetmezmiş gibi "celladına âşık olmak" gibi rezil bir propagandayı kendi belleklerine, yaralarına, tanıklığına tercih etmesi beklenen Aleviler.

Hal böyleyken, devletin terörist yahut sapkın dediğiyle görüşmeyen, sürekli değişip kökünü yitirmekle "suçlandığı" halde tüm dinsel öğretileri çiğnese de sabit bir Alevilikle şereflenen, cemevleri ve örgütlerde biriken sermayenin keyfini sürüp de emekçi taliplerinin dertlerine derman olmayan, gençleri ve kadınları yola çağıran ama aşevi ve temizlik odası arasındaki güzergahın ötesini göstermeyen bir Alevi hareketi kiminle muhabbet edebilir?

Dahası, Alevi hareketinin devrimcilerin, direnenlerin koşulsuz desteğini beklemesi mümkün değil. Mülksüzleştirilmeye isyan edenler rantçı dedeleri kayırmaz, şiddete karşı mücadele örenler erkeklik krizini reddeden yoldaşlar istemez, anti-faşistler ırkçılarla aynı sofraya oturmaz, devletle bir olup işçi ezen Alevi patron da basbayağı patrondur.

Tasnife direnirken ittifaklar bulmak?

Dayatılan tanım ve sınırlarla barışa dövüşe geldik bir dönüm noktasına.

Tam da bu yüzden yazının başında dediğim gibi, yine'leri ve bıkkınlıkları değil, yeni ihtimalleri konuşmak lazım geliyor. Yeniden kurulması gereken ittifaklar da yeni muhabbet imkanları da Alevilerin önünde kendiliğinden beliriyor.

Bunun için Alevi hareketinin "bizi tanısalar çok severler" demeyi bırakması gerek. "Canım sen kendini kafanda kurmuşsun" diyen devletle de siyasi muhalefetle de diyalog imkanına inanmasına sebep olan zihin yapısını çatlatması gerek. Seçim gündemi gelip geçecek. Aleviler siyasetçi, siyaset bilimci ve anketçilerin gözünde salıncak seçmenlikten çıkıverecek. Sonuçtan bağımsız olarak sonrasında yaşanacakları belirleyecek tek bir soru var: Tasnifle kimliğimize hiza veren bu devletle ilişkimiz nedir?

Siyasetine kavuşmuş, devletin çizdiği sınırların bekçiliğini reddeden bir Alevilik, kendi içindekiler de dahil olmak üzere, herhangi bir iktidarı nihayet Türklük, Sünnilik, erkeklik krizini aşmaya zorlayabilir. Hak temelinde toplumsal muhalefetin tüm bileşenleriyle eşit yurttaşlık mücadelesini ancak böyle verebilir.

---

[1] Cillian McBride, 2009. "Demanding Recognition: Equality, Respect, and Esteem". European Journal of Political Theory, 8(1), 96–108.

[2] 1. Alevi Çalıştayı Raporu'nun 218 – 221 sayfaları arasında cemevlerindeki "sakıncalı" cenazelere dair ilginç bir tartışmayı bulabilirsiniz.

Blog sayfasında yer alan yazıların ve yayınların tüm hakları saklıdır. Blog yazıları yalnızca kaynağı gösterilerek kullanılabilir. Sayfada yayınlanan yazıların içeriği yazarın kendi sorumluluğu olup DEMOS'un herhangi bir hukuki ve/veya cezai sorumluluğu bulunmamaktadır.